

Nieuwsbrief

Augustus 2024, 8ste uitgave

Voorwoord

In de zevende uitgave van de nieuwsbrief van december 2023 kon de Stichting leerstoel geschiedenis van de psychiatrie met genoeg berichten, dat met ingang van 1 augustus 2023 prof. dr. Gemma Blok is benoemd als hoogleraar geschiedenis van de psychiatrie aan de Universiteit Utrecht als opvolger van Joost Vijselaar voor een periode van vijf jaar. In die nieuwsbrief stelde Blok zich uitgebreid voor.

In deze nieuwsbrief - de achtste - doet Gemma Blok uitgebreid verslag van de activiteiten die vanuit de leerstoel geschiedenis van de psychiatrie aan de Universiteit Utrecht zijn ontplooid vanaf augustus 2023 tot augustus 2024.

In diezelfde periode is het bestuur van de Stichting leerstoel geschiedenis van de psychiatrie een aantal malen bijeen geweest om van gedachten te wisselen met de hoogleraar hoe de relatie tussen de leerstoel enerzijds en het veld van de GGZ en in het bijzonder de deelnemers van de stichting anderzijds kan worden aangehaald. Hoe niet alleen de bekendheid in het veld van de leerstoel kan worden vergroot, maar vooral hoe het belang van de leerstoel voor de huidige zorgverlening kan worden onderstreept. Kennis van het verleden is onontbeerlijk voor de huidige zorgverlening en het ontwikkelen van nieuw beleid. Aan het eind van deze nieuwsbrief wordt al vast een tipje van de sluier opgelicht. In het najaar hopen het bestuur en hoogleraar op een en ander concreter terug te komen.

Meer informatie over de leerstoel?

De stichting kent thans 18 deelnemers. Nadere informatie treft u aan op [Leerstoel Geschiedenis van de psychiatrie \(denederlandseggz.nl\)](https://www.denederlandseggz.nl). Mocht u belangstelling hebben zich als deelnemer aan te sluiten, dan

kunt u voor nadere informatie contact opnemen met het bestuurssecretariaat van de Nederlandse ggz:

bestuurssecretariaat@denederlandseggz.nl.

Arjan Theil
voorzitter.

Oratie 5 september 2024

In dit eerste jaar dat Gemma Blok de leerstoel bekleedde, heeft zij zich de Utrechtse academische omgeving eigen gemaakt; kennismemaakt met collega's binnen de afdeling cultuurgeschiedenis als de afdeling psychiatrie van het UMC; onderwijs gegeven met focus op de geschiedenis van psychiatrische medicatieculturen; en diverse publicaties en lezingen verzorgd, in binnen- en buitenland. Ook was Blok actief binnen de Taskforce Erfgoed van de Geest.

Het eerste jaar in functie zal op 5 september 2024 worden afgerond met de oratie die Blok zal houden, getiteld 'Niemand meer normaal. De psychiatrisering van Nederland na 1960'. Binnen haar onderzoek en onderwijs vanuit de leerstoel is Blok voornemens de meer recente geschiedenis van de psychiatrie en GGZ centraal te stellen, en de historische dimensies opzoeken van vraagstukken uit het heden.

Per onderdeel zullen deze activiteiten nader worden uitgelicht.

Onderwijs

Dit jaar verzorgde Blok onderwijs binnen de master Medical Humanities, die wordt verzorgd door een samenwerking van de medische faculteit en de geesteswetenschappelijke faculteit van de UU. Deelnemers zijn studenten die een BA geneeskunde hebben behaald, of een BA in een van de geesteswetenschappelijke disciplines. Onderwijs wordt gegeven in teams: een medisch en geesteswetenschappelijk opgeleide docent werken samen. De MA bestaat inmiddels twee jaar en is zeer succesvol, het aantal studenten is verdubbeld naar ongeveer 60, en

de tevredenheid is hoog. Het onderwijs vanuit de leerstoel binnen deze master richtte zich op historische achtergronden van hedendaagse uitdagingen in de GGZ; als uitdaging werd gekozen voor de discussies rond psychiatrische medicatie, en samen met studenten is gestart met een verzamelen en analyseren van 'psychiatrische medicatie narratieven': ervaringsverhalen van gebruikers, in allerlei autobiografische vormen, variërend van boeken tot blogs en van gedichten tot songteksten.

Ook begeleidde Blok samen met hoogleraar psychiatrie Jim van Os, een master scriptie van een studenten uit de MA Medical Humanities, met als onderwerp de relevantie van het gedachtengoed van de cliënten- en herstelbewegingen sinds 1970, voor de vernieuwingen binnen de huidige GGZ.

Komend jaar zal Blok meer onderwijsuren in de Medical Humanities steken, en actief zijn als een van de coördinatoren van het eerste introductie vak binnen deze master. Doel is de leerstoel nauw te verknopen aan deze voor Nederland unieke master, die perfect lijkt aan te sluiten bij de doelstellingen van de leerstoel en gelegenheid biedt tot het verzorgen van onderwijs in samenwerking met de psychiaters van het UMC, bv. Floortje Schepers, met wie Blok komend jaar de collegeweek rond de GGZ verzorgt. Hiernaast gaf Blok onderwijs binnen de opleiding cultuurgeschiedenis van de UU, zowel op propedeuse niveau als binnen de onderzoek master geschiedenis. In beide gevallen werd als thema gekozen voor de *history of intoxication*, ofwel de geschiedenis van gebruik van en beleid rond psychoactieve stoffen in brede zin: van alcohol en drugs tot en met psychofarmaca. Dit bloeiende, relatief jonge veld van geschiedschrijving is voor de geschiedenis van de psychiatrie zeer relevant, en verbindt het bovendien met het onderzoek dat Blok doet binnen haar leerstoel aan de Open Universiteit. Aan de OU leidt Blok momenteel een NWO-project Drugs Monologen, waarbinnen de geschiedenis van drugsgebruik in Nederland wordt onderzocht

aan de hand van ervaringsverhalen van mensen die met drugs experimenteerden.

Het onderwijs in de onderzoek master geschiedenis resulteerde in verschillende interessante werkstukken door studenten, bijvoorbeeld over de rol die psychedelica gebruik speelde in de zogenaamde Dennendal affaire binnen de Willem Arntsz Stichting begin jaren '70. Ook leidde het ertoe dat Blok komend academisch jaar de MA scriptie zal begeleiden een student geschiedenis die voor haar BA scriptie 19^e- eeuwse patiëntendossiers uit de Willem Arntsz Stichting analyseerde, en in haar MA scriptie voor de onderzoeksmaster geschiedenis onderzoek wil gaan doen naar alternatieve, niet-medische vormen van zorg voor de geest rond 1900.

Lezingen, publicaties, organisatie events

In lezingen en publicaties legde Blok dit jaar het accent op impact gerichte activiteiten. Ze verzorgde in oktober 2023 een lezing aan het Erasmus MC binnen een lezingenreeks die onderdeel uitmaakt van de A-opleiding aldaar. De lezing ging over 'verslaving en psychiatrie' en belichtte de historische achtergronden van de complexe relatie tussen verslavingszorg en psychiatrie; de speciale plaats die stoornissen in het middelengebruik innemen in de GGZ, het stigma hieromheen, en de ingewikkeldheden in de behandeling van dubbele diagnosen.

Voor het managementteam van de Jellinek gaf Blok een lezing in juni 2024 over de geschiedenis van 'harm reduction', een behandelparadigma binnen de verslavingszorg dat zich vestigde sinds de jaren 80, en dat is gebaseerd op acceptatie van de naar chroniciteit neigende aard van verslavingsproblematiek. Hoe kwam dit nieuwe paradigma tot stand in de jaren van de heroïneproblematiek eind twintigste eeuw; en wat was hierbij de rol van behandelaars, cliënten, en gemeentelijke bestuurders en stedelijke overlast? De lezing was aanleiding tot een discussie over de relevantie van de geschiedenis van harm reduction voor de

huidige stedelijke vraagstukken rond dakloze verslaafden.

Op uitnodiging van Heiner Fangerau, directeur van het Institute für Geschichte, Theorie und Ethik der Medizin aan de Heinrich-Heine-Universität in Düsseldorf, verzorgde Blok in maart 2024 een lezing op een conferentie over de geschiedenis van vermaatschappelijking van de psychiatrie in Europa. Blok vertelde over de Nederlandse ervaringen, met nadruk op de geschiedenis van de FACT teams en de rol van ervaringsdeskundigen hierbinnen, wat een internationaal tamelijk uitzonderlijke praktijk lijkt te zijn.

Samen met emeritus hoogleraar Joost Vijselaar vormde Blok de gastredactie van een themanummer over de geschiedenis van de psychiatrie van het tijdschrift *Wonderkamer*, dat wordt uitgegeven door Gewina, het Belgisch-Nederlands Genootschap voor Wetenschaps- en Universiteitsgeschiedenis. Voor het *Tijdschrift voor Psychiatrie*, dat een themanummer voorbereidt over toekomstbespiegelingen, (december 2024), schreef Blok op uitnodiging van de redactie een artikel over verleden, heden en toekomst van de omgang met psychiatrische medicatie. Het artikel ligt is eind juli ingestuurd om het peer review proces in te gaan.

Ook schreef ze op uitnodiging van Ton van Balkum een hoofdstuk over de geschiedenis van de psychiatrie, voor de nieuwe editie van het Leerboek Psychiatrie (Boom), dit hoofdstuk ligt momenteel in een tweede aangepaste versie ter redactie.

Eind augustus 2023 organiseerde Blok met collega's van de Stichting Open, een interdisciplinaire workshop over psychedelica-onderzoek, aan de Universiteit Leiden/Lorentz Centre.

In maart 2023 gaf Blok in Groningen een lezing over de geschiedenis van psychedelica en psychiatrie, op het symposium voorafgaand aan de oratie van Joost Breeksema, directeur van de Stichting Open. Breeksema deed onder begeleiding van

Robert Schoevers en Eric Vermetten kwalitatief onderzoek naar de beleving van patiënten die behandeling van psilocybine en ketamine ondergingen.

Onderzoeksactiviteiten

Er vonden dit jaar ook diverse activiteiten plaats in het kader van het uitzetten van toekomstige onderzoeklijnen vanuit de leerstoel. Die wil Blok in samenspraak met het veld en met ervaringsdeskundigen, vormgeven rond een drietal methodologische en inhoudelijke pijlers:

- Participatory Action Research; onderzoek in samenwerking met ervaringsdeskundigen.
- Oral History en storytelling: nadruk op vertelde herinneringen van behandelaars, cliënten, & naasten.
- Met als thema's, psychiatrische medicatie narratieven; de rol van de familie in de geschiedenis van de psychiatrie; verslaving en psychiatrie.

Een mogelijk geschikte vorm zou kunnen zijn een verhalenbank of vertelkamer Geschiedenis van de Psychiatrie, met online en offline activiteiten.

In aanloop naar het uitwerken van deze lijnen, is o.a. gesproken met de coördinatoren van de Verhalenbank Psychiatrie van het UMC; met de initiatiefnemer van de Vertelkamer Psychofarmaca, ervaringsdeskundige Ewout Kattouw, waarvan Blok een workshop bijwoonde; met ervaringsdeskundigen rond Psychosenet, en met Grietje Keller, oprichter van Mad Studies leesgroepen binnen Stichting Perceval.

Deze verhalende insteek sluit ook aan bij de doelstellingen van de Taskforce van de Geest, een in 2023 opgericht platform voor behoud van materieel en immaterieel erfgoed van de geest. Joost Vijselaar en het Museum van de Geest namen hiertoe het initiatief, met name omdat het materieel erfgoed van de geest (het bezit van de psychiatrische ziekenhuizen) in gevaar is en duurzame bewaring van groot belang. Maar ook het inzamelen van 'immaterieel erfgoed' (verhalen, herinneringen) rond de geschiedenis van de

psychiatrie is van belang. Inmiddels nemen ook de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed deel aan de Taskforce, diverse GGZ instellingen, MIND, en een werkgroep erfgoed van cliënten- en familiebeweging GGZ. De Taskforce, waarin Blok ook actief is vanuit de leerstoel, zal zich in maart 2025 presenteren aan een breder publiek tijdens een symposium op het ministerie van VWS, waartoe de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed het initiatief nam.

Blik op de toekomst: contact met het GGZ veld

Prioriteit na de oratie zal zijn om de band tussen leerstoel en het GGZ veld verder te verstevigen en zichtbaarheid van de leerstoel te vergroten. Bijvoorbeeld door:

- Lezingen te geven op geaccrediteerde symposia en conferenties voor het veld. Een tweetal staat al in de planning: een lezing op het congres “Navigeren door Generatie Y en Z” van Boom Academy op 30 september 2024; en een lezing op een congres van Stichting Pill op 28 maart 2025.
- Onderzoek en onderwijs vanuit de leerstoel te verbinden met de opleiding voor psychiaters en andere GGZ behandelaars. Het is wenselijk hierin de geschiedenis een vastere plek te geven. Bijvoorbeeld via een online onderwijsmodule. Of via het vormgeven van een onderwijs onderdeel binnen de A-opleiding psychiatrie, waarbij psychiaters in opleiding een interview houden met een (bijna) gepensioneerde psychiater. Waarin gesproken kan worden over: hoe zag het veld eruit toen zij er net in kwamen, hoe werden zij destijds opgeleid, welke denkbeelden en praktijken waren toen gangbaar; hoe hebben zij het werkveld zien veranderen, et cetera. Op deze manier wordt psychiaters in opleiding historisch besef bijgebracht, en tegelijkertijd wordt een mooie hoeveelheid data (interviews)

verzameld voor analyse door historici van nu, én van de toekomst.

- Het organiseren van panelbijeenkomsten over de geschiedenis van de psychiatrie tijdens het Voorjaarscongres van de NvvP.
- Het schrijven van een blog in een vakblad als De Psychiater.
- Lezingen te houden binnen instellingen die deelnemen aan de leerstoel, met een ‘toegepaste geschiedenis’ insteek, uitgaande van de vraag: wat kan de geschiedenis ons bieden aan relevante inzichten en relevante casussen, met betrekking tot vraagstukken uit het heden?

Contact

U kunt desgewenst contact met Gemma Blok opnemen via het emailadres van de Universiteit Utrecht: g.blok1@uu.nl

[Prof. dr. Gemma Blok - Universiteit Utrecht \(uu.nl\)](https://www.uu.nl/prof-dr-gemma-blok)